

A középkori magyar Szent László-himnusz eredetiségének kérdéséhez.

A középkorvégi Peer-kódexben olvasható Szent László-himnusznak, mely tartalmilag és formailag kétségtelenül a régi magyar líra legjelentősebb darabjai közül való, a kódex kétféle szövegét közli, egy latin és egy magyar nyelvűt, még pedig strófánként felváltva a latin és magyar versszakokat. A két szöveg tartalmilag és formailag oly közel áll egymáshoz, hogy az egyik kétségtelenül a másiknak fordítása. Kérdés: melyik az eredeti a kettő közül? Dolgozatom a ma uralkodó felfogással szemben a magyar szöveg eredetiségét szeretné bizonyítani.

A kérdés természetesen régi vita-problémája a középkori költészettel foglalkozó tudománynak. Már SZILÁDY ÁRON (RMKT, I, 277. l.) megkérdőjelezte a latin eredetiségét. A magyar szöveg eredetiségét elsősorban GÁBOR IGNÁC vitatta nagy telkesedéssel, ritmikai jelenségek alapján (Magyar Nyelvőr 1904, 543—4. l.; A magyar ősi ritmus 1908, 92—106. l.), mások (pl. FRICK JÓZSEF: A középkori magyar himnusz-költészet 1910, 111. l.) egyszerűen magukévá tették az ő felfogását; néhány újabb vitatható értékű bizonyítékot adott hozzá HEGEDÜS ISTVÁN (A magyarországi latin coelestis lyra, Akadémiai Értesítő 1914, 33—40. l.). Irodalomtörténészeink többsége azonban általában a latin szöveg eredetisége mellett foglal állást, és mióta HORVÁTH CYRILL a szöveg egy részének forrását is kimutatta (l. alább), a kérdést általában eldöntöttnek tekintik. Így HORVÁTH JÁNOS (A középkori magyar vers ritmusa, 1928, 71. l.), CSÁSZÁR ELEMÉR (A középkori magyar vers ritmusa, I. K. 1929, 160. l.), PINTÉR JENŐ (Magyar Irodalomtörténet, I. k., 1930, 586. l.).

A latin eredetisége mellett a következő érvek szólnak:

1. Középkori költészetünknek csak elenyészően csekély része eredeti, azért minden részletes vizsgálat előtt is, már eleve valószínű a középkori versekről, hogy fordítások, még akkor is, ha eredetijük még nem ismeretes. Még nagyobb ez a valószínűség az olyan esetben, mint a szóban forgó, mikor a himnusz latin változata is kéznél van.

2. Talán a latin eredetisége mellett szól az is, hogy a kódex elejétől végig a latin nyelvű strófát közli előbb és csak azután a magyart.

3. Van a magyar szövegben néhány sor, amely a latinnal összevetve fordítói ügyetlenségre vall. Ilyen az első versszak harmadik sora:

Szent királyok közt drágalátos gyöngy.

A latinban:

Regis regum gemma praeclara.

E sorral kapcsolatban HORVÁTH CYRILL joggal veti el HEGEDÜS érvelését, aki ezt az eltérést minden megokolás nélkül a magyar szöveg eredeti voltából magyarázza; HORVÁTH hatásosan mutat rá, hogy ha a magyar szöveg lett volna az eredeti, azt könnyű lett volna pontosan latinra fordítani az adott versmértékben: *Regum sanctorum gemma praeclara*; míg a tömör latin *Regis regum* magyar megfelelőjét a középkori verselő már nehezebben találta meg. Innen a magyar fordításnak a szerinte eredeti latintól eltérő, kevésbbé hangzatos változata.¹

4. Mindezek az érvek csak valószínűséget adnak. Döntőnek látszik azonban HORVÁTH CYRILLnek a Régi Magyar Költők Tára átdolgozott I. kötetében (Középkori magyar verseink, 1921., 229—30. l.) felhozott érve, amely a himnusz egy részének megtalált forrásából következtet. Horváth ugyanis Szilády egy utalása alapján (i. h.) kimutatja, hogy a himnusz szerzője a Szent László legendák egyik latin szövegét, a *Codex Luthaelacensis* Legenda maior-ját követi, és a Szent László leírását tartalmazó versszakok nem egy helyen mintha szó szerint a legenda szövegéből kerültek volna a latin himnuszba:

Tu vultu plenus et rubicundus,
 Tu et aspectu desiderabilis
 In verbis dulcis, tu manu fortis,
 Dejicis cunctos tecum dimicantes.
 Tu membris sanus, forma decorus,
 Humeris tuis altior cunctis,
 Specie sola imperio dignus.

A legendában:

¹ Ezt az érvet meggyengíti CSÁSZÁR ELEMÉR érvelése (i. h. 160. l.), aki ezt a sort értelmi okokból rongált szövegnek tartja.

Erat enim *manu fortis, visu desiderabilis* ... *statura procerus, caeteris hominibus ab humero supra praeeminens*; ita, quod exuberantem in ipso sonorum plenitudinem ipsa quoque corporis *species imperio digna* declararet.

Ha a himnusz forrása csakugyan a legenda, ami alig vonható kétségbe, és a latin változat szavai a forrással ilyen szoros megegyezést mutatnak, sokkal valószínűbbnek kell mondanunk, hogy ez a latin szöveg készült közvetlenül a forrás alapján, nem pedig a tőle távolabb álló magyar változat. — Ez az érv kétségtelenül súlyos, és ha az ellenkező felfogás mellett ennél súlyosabb érvek nem szólnának, meg kellene hajolnunk ereje előtt. Ha azonban (mint ahogy alább megpróbáljuk kimutatni) ilyen súlyosabb érvek az ellenkező felfogásra kényszerítenek, kénytelenek vagyunk ennek a szószerinti egyezésnek magyarázatára más feltevéshez fordulni. Ilyen feltevés lenne pl., hogy a magyar szöveg latin fordítója jól ismerte a latin legendát és, mikor a szent külső szépségének ismert kifejezéseit latinra akarta fordítani, eszébe jutottak a jól ismert, kedves legendabeli kifejezések, és felhasználta őket szövegében. Nem akarok ennek a feltevésnek különösebb jelentőséget tulajdonítani, hiszen ezeket a dolgokat exaktul bizonyítani nem lehet, csak arra akarok rámutatni, hogy a himnusz és a legenda szövegének ez a szoros összefüggése (amely különben szószerinti egybevághássá csak a fenti, aránylag csekély számú sorban válik) nem zárja ki feltétlenül a magyar himnusz-szöveg keletkezésének időbeli elsőbbségét.

A magyar himnusz eredetisége mellett a következő érvek látszanak döntőnek:

1. Mindenekelőtt egy nem tudományos, azonban úgy tetszik nekem, a filológiai érveknél is döntőbb érv: *az esztétikai élménynek*, az ösztönnek elutasíthatatlan bizonyágtétele. Ha a magyar nyelvű himnuszt olvasom, egy pillanatig sem érzem, hogy fordítással van dolgom. Az az érzésem, hogy eredeti költeményt, még pedig megragadó művészi alkotást élvezek. Mikor pedig a latint olvasom, ezt nem érzem így. Valami kedves ügyetlenség, érdekes és megható, de nem művészi botorkálás hatását teszi pl. az ilyen strófa:

Tu cum esses tener aetate,
 Eduxit rex Bela in Pannoniam,
 Ut te laudarent patria regna,
 Unnicum scilicet atque coelicum.

Vagy:

Tu fidem sanctam et catholicam
 Praeconisatam ab hominibus Christi,
 Obsecrabas et protegabas
 Corde, ore sancto et ense.

A legtöbb helyen a magyar szöveg szebb, hangzatosabb, szívesebb. Ime a fentebb idézett 5. latin strófa magyar megfelelője:

Mikoron méglen gyermekded volnál,
 Kihoza Béla király jó Magyarországba,
 Hogy dicsekednél te két országban,
 Magyarországbán és mennyországbán.

Milyen gyenge ehhez képest a latin versszak! Mennyivel természetesebb folyású, mennyivel hangzatosabb ez a maga dallamos alliterációival. A *jó Magyarország* mennyivel több a *Pannoniánál*. A két utolsó sor (*Hogy dicsekednél...*) naív bájához képest a latin változat tudákos dadogásnak tetszik. Vagy vessük össze a 7. strófa két változatát. A latin így kezdődik:

Te circumcingunt impéatores.

Mennyivel konkrétebb, erősebb, művészebb a maga egyszónyi változtatásával a magyar sor:

Környül *fekesznek* téged császárok.

Vagy a 14. strófa:

Tuque fulcitus regni corona,
 Irradiatus Spiritu Sancto
 Comitabaris mores paternos,
 Rosas legebas, corona stipabas.

Fejedben kele az szent korona,
 Megbátorejtá téged az Szentlélek
 Kezdéd követni atyádnak életét,
 Rózsákat szaggatál, koronádban fűzéd.

A *fejedben kele* kifejezés hatásos egyszerűsége, a pompás aliteráció, a harmadik sornak a latinnál konkrétebb életszerűsége, az utolsó sornak népdalok hangulatát idéző üde bája: itt is félreérthetetlenül a magyar szöveg fölényét bizonyítja.

A példákat szaporítani lehetne. Ha már most egy vers kétféle nyelven fekszik előttem, és a két változat közül az egyik szebb, hatásosabb, művészebb, mint a másik, nem kell-e valószínűbbnek tartanom, hogy ez az eredeti? Hogy a költő volt a külön művész, akit a műfordító csak akart, de nem tudott mindenestül követni. Az a valószínűség, amelyet ez az érv nyújt, erejében megkétszereződik, ha meggondoljuk, hogy *középkori* magyar költészetéről van szó: a gyermekkorát élő, a majdnem mindig csak kezdetlegesen dadogni tudó primitív magyar nyelvű líra egy éneke győzi itt le művészi értékben az óriási multú, nagy-hagyományú, Európa-szerte kiművelt, magyarországi termékeiben is az egykorú magyar költészetnél összehasonlíthatatlanul csiszoltabb, gazdagabb latin egyházi költészetnek egy különben derék darabját.

2. Ha a magyar Szent László-himnusz fordítás, akkor egészen egyedül áll középkori himnusz-fordításaink sorában, szoros, igen sokszor szó szerinti hűségével. A középkori magyar költészetben (de még vagy 300 évig az utána következőben is) ismeretlen volt a pontos hűségű mégis művészi célú fordításnak fogalma; ez először csak a Bacsányi—Rájinis-féle viták során merült fel irodalmunkban. Ha nem is elméleti tudatossággal, de ösztönös áhítatból, a szent szövegek iránti kegyeletből némi himnuszfordításunk mégis mintha arra törekednék, hogy ha nem is szót szóval, de kifejezést kifejezéssel, sort sorral adjon vissza. Ha azonban végigmegyünk a Régi Magyar Költők Tárának enemű darabjain, azt látjuk, hogy ezek a hűsége törekvő versek a legkevésbé sikerültek. A fordított himnuszok legkülönbjei (a Löweni Mária-Siralom és az ú. n. Szent Bernát-féle himnuszok) tudatosan, következetesen szabad átdolgozások, amelyek inkább csak távolról követik, semmint fordítják az eredetit. A Szent László-himnusz feltételezett fordítója két olyan tulajdonságot egyesítene magában, amelynek együttes jelentkezésére nincs példa középkori irodalmunkban, és amelyet a magyar költői nyelvnek az emlékekből ismert akkori fejlettsége mellett nincs jogunk feltételezni. Egészen más a helyzet, ha

a latin szöveget fogjuk fel a magyar szöveg fordításaként. Kétségtelen, hogy ez a feltevés is egészen szokatlan jelenséggel állít bennünket szembe. Hogy egy középkori költő arra a példátlan feladatra vállalkozzék, hogy latinra fordít egy magyar költeményt, alig képzelhető el másként, mint hogy annak szokatlan szépsége egészen rendkívüli módon megigézze. Valami olyan művészi megmámorosodással állhatunk itt szemben, aminő Baróti Szabó Dávidot és Rájnist fogta el, amikor rájöttek, hogy magyarul is lehet a nagy, a klasszikus költészet formáiban verselni. Ha már most ebbe a feltételezett lelkiállapotba képzeljük bele magunkat, nem nehéz megérteni, hogy ez a költő áhítatos tisztelettel követi a megcsodált ihletindító szöveg fordulatait, annál is inkább, mert hiszen azoknak egy jórészét (a legenda párhuzamos helyeit) már amúgy is ismerte, szerette, tisztelte, talán könyv nélkül tudta. A latin himnuszokban, az egyházi költészetben, egyáltalán egyházi nyelvben való jártassága, talán himnuszírói gyakorlata, viszont lehetővé tette, hogy ezt az ájtatos, de egyben művészi szándékot meg is tudja valósítani.

3. A magyar himnusz eredetisége mellett legtöbbször felhozott érv a latin szövegben előforduló magyar kifejezés:

Tu corde audax more leonis,
Ob hoc es dictus *Bátor* Ladislaus.

Nem látszik valószínűnek, hogy egy latin himnusz szerzője magyar jelzőt alkalmazzon versében. Egészen érthető azonban, (főleg, ha feltételezzük a fentebb vázolt ihletállapotot) hogy a *műfordító* megtartja a különösen jellemzőnek, vagy különösen szentnek érzett magyar kifejezést. A magyar szöveg eredetiségének kétségbevonói ezt az érvet avval szokták meggyengíteni, hogy a Bátor jelzőt, mint a szent király állandó, közismert epithetonját fogják fel, és mint ilyennek, érthetőnek találják a latin szövegbe való bejutását is. A magyar szónak a latin szövegben való felbukkanását nem tartom ugyan döntő érvenek annak fordítás-volta mellett (az előbb felhozott érvekhez képest mindenestre igen csekély a súlya), azonban ez a vele szembeszegezett feltevés is csak feltevés, amelyet bizonyítani nem lehet.

4. Fel lehet hozni a latin szöveg fordítás-jellegének bizonyí-

tására azt is, hogy a Gyöngyösi-kódexbeli változatban (XVI. strófa) két hungarizmusnak látszó kitétel fordul elő:

Tu Tartarorum terror *eorum*

és:

Tu Bassarum pavor *eorum*.

A magyarban:

Te tatároknak vagy megtörője

és:

Te pogányoknak vagy rettenetük.

Ugy látszik, mintha ez a két kifejezés a *pogányoknak rettene-tük*-féle magyar fordulat betűszerinti fordítása volna. Ennek az érvek nem tulajdonítok nagyobb bizonyító erőt, mert ez a fordulat a latin zsoltárfordításba belopódzott és a zsoltárfordítás révén a fordító papi személy lelkébe visszacsengő hebraizmusok hatása is lehet.

5. Az utóbb fejtegetett három érv együttvéve sem mindenestül döntő. Bizonyító erejüket könnyű megsemmisíteni az-
zal a tetszetős, bár semmivel sem igazolható feltevessel, (ez fel is merült már a kérdés irodalmában) hogy a latin himnusz szerzője, aki kétségtelenül magyar ember volt, maga fordította költeményét magyarra. Az első helyen említett és nézetem szerint egymagában is döntő esztetikai érv mellett az egyetlen, (úgy gondolom, szintén egymagában is perdöntő) bizonyítékot a magyar vers eredetisége mellett a *ritmikai megfigyelés* szolgáltatja. Ezt az érvet GÁBOR IGNÁC vetette fel először, aki éppen a Szent László-himnusz maga értelmezte ritmusából meríti egyik legfőbb érvét a maga ritmikai elmélete mellett. Gábor Ignác tétele a következő: „A latin szöveg ritmusa ragyogó napfénnel világítja meg a két ének viszonyának kérdését. A latin énekben ugyanis elejétől végig szakasztott az a ritmus csendül meg, melyet... a magyar himnuszban megállapítottunk és melynek törzsökös magyar jellege... eléggé kidomborodott... Mivel pedig... a középkori egyházi költészetben az ilyen ritmusra analógiát nem találni, minden kétségen kívül áll, hogy a latin ének szerzője itt a magyar költeménynek ritmusát akarta a lehető leghívebben kifejezésre juttatni.” (A magyar ősi ritmus, 102—105. l.)

GÁBOR érvelésével szemben azonnal felmerül egy súlyos

ellenvetés: Minthogy GÁBOR verselmélete az újabb kritika, főleg HORVÁTH JÁNOS idevágó munkái után végleg megcáfoltnak tekinthető, nyilvánvaló, hogy az az érvelés sem állhat helyt, amely ezen a megdőlt elméleten épül. Úgy is van. GÁBOR bizonyítása téves úton jár, mikor a magyar ritmusérzéken erőszakot téve skandálja a Szt. László-himnusz, mint ahogy ugyan csak erőszakosan, a középkori latin ritmikának teljes félreismérésével hangsúlyozza a himnusz latin szövegét is. De csak a bizonyítás hibás, maga a bizonyított tétel helyes, sőt *maga az érv is*, amelyet hibás skandalással értelmez, önmagában szabatos és *helytálló*. GÁBOR jól érezte meg a jelenséget, látja a bizonyítás helyes módját is, csak helytelenül valósítja meg. Igaz maga a bizonyító erejű ritmikai tény: *a latin változat ritmusa a magyart követi*.

A nélkül, hogy a himnusz versformájának bővebb elemzésébe, vagy a forma eredete vitás kérdésének taglálásába akar-nék bocsátkozni, csak arra a lényegre szorítkozom, amely a tétel bizonyítására elégséges. Abban valamennyi vizsgáló meg-egyzik, hiszen ez első hangos olvasásra kétségtelen, hogy a magyar himnusz ritmusának alaptípusa a négy ütemre oszló, középmetreszetes tízes:

Testedben / tiszta, // lelkedben / fényes
3+2 // 3+2

Érvényesül azonban legtöbb sorában a magyar versidom egyik legsajátosabb jelensége, az ütemegyenlőség törvényén alapuló *gyorsítás és lassítás*, azaz a háromszótagos ütemnek gyorsabban ejtett négyszótagossal, vagy hosszabban kihúzott kétszótagossal, kétszótagosnak pergőbben felmondott három-, vagy négyszótagossal való felcserélése.

Ilyen gyorsítások például, kétszótagos ütem helyett háromszótagosak:

Idvezlégy / *kegyelmes* // Szent László / *kérál*
Jézus / *Krisztusnak* // nyomdoka / *követi*

Háromszótagos helyett négyszótagosak:

Hogy hozzá / képest // *kegyes kerály* / lennél
Csak szép / séged // *császárságra* / méltó

Lassítások (kétszótagos ütemek háromszótagos helyett):

Ah vá / rosnák // löl édes ol / talma
Csak szép / séged // császárságra / méltó
Kezdéd követni // atyádnak életét

Ha már most a latin szöveget vesszük vizsgálat alá, az a meglepő jelenség tárul elénk, hogy a latin vers ugyanebben a versformában zeng. Az alaptípus itt is a 3+2 / 3+2:

Salve be / nigne // rex Ladis / lae,
Unnicae / plebis // dulcis pa / trone

Minő vers ez? HORVÁTH CYRILL (i. h. 228. l). szerint ez a középkori „ritmikus“ sapphicum, amelyet a kar ilyen beosztásban énekelt:

Iste con / fessor // Domini sac / ratus
Festa plebs / cuius // celebrat per / orbem.

Csakhogy a mi himnuszunknak 76 sorából mindössze 10 követi ezt a sémát:

Nomine / avi // dictus Ladis / laus
Tu resi / disti // Biar-Vara / dini
Tua i / mago // sita est in mu / ra alto²
Dejicis / cunctos // tecum dimi / cantes
Ob hoc es / dictus // Bátor Ladis / laus
Praeconi / sat(am)ab // hominibus / Christi
Tu metus / orbis // Theucris voca / baris
Tu aequi / tatis // justus eras / iudex
Tu pie / tatis // totus eras / factor
Unni lau / date // sanctum Ladis / laum

Látszólag ilyenek a következő sorok is, csakhogy a latin hangsúlytörvény a középkorban sem engedte meg a hátulról számított negyedik szótag hangsúlyozását, azért ezeket — szabályosan — a 3+3 // 3+2 szkéma szerint kell ritmizálni:

² Ideszámítom ezt a minden valószínűség szerint hibás leírású sort is, mert *nem lehetetlen* így is skandálni:

Tua i / mago // sta(e)st in mu / r(o)alto
vagy valószínűbben:

Tua i / mago // sita est in / alto

Siderum / coeli prae // *fulgidum* / sidus
 Tu nobis / natus Po // *lonico* / regno
 Specie / sola im // *perio* dignus
 Rosas le / gebas co // *rona sti* / pabas.

Ha pedig valaki ezeket a sorokat úgy fogná fel, mint amelyekben a magyaros elsőszótag-hangsúly diadalmaskodik a latin hangsúly-érzék felett, és mégis így akarná skandálni őket:³

Siderum / coeli // *præfulgidum* / sidus
 Rosas le / gebas // *corona sti* / pabas,

az négy sorral többet nyerne ugyan a sapphicum javára (14 a 76-ból: még mindig nem sokkal erősebb arány), de újabb bizonyítékot szolgáltatna tételünkhöz: hogy a latin hímnuszban magyar versérzék uralkodik.⁴

A latin hímnusz sorainak túlnyomó részében mást látunk; HORVÁTH CYRILL (i. h.) szerint „a *Salve benigne* verselése szabályosabb a középkori sapphoi szkémánál, az író kevésbé ügyel rá, hogy az egymásnak megfelelő ütemekbe ugyanannyi szótag jusson, az ütemeket olvassa, nem a sorok szótagszámát. Ez valóban magyar sajátság, és GÁBOR IGNÁCÉ az érdem, hogy jobban gondolunk reá, mint valaha;“ mégis ezt a különbséget a kétféle vers között nem tartja lényegesnek, holott ez a lehető leglényegesebb: a magyar vers lényegének, a szótaggyűjtő elvnek,⁵ az ütemmérésnek, a lassításnak-gyorsításnak bevonulása volna ez egy tőle merőben eltérő versfajnak, a sapphói strófának keretébe. De jogosult-e sapphói strófában írtnak mondani az olyan költeményt, amelynek 76 sora közül csak 10 (legfeljebb 14) a sapphói sor és amelynek negyedik sora nem a sapphói

³ Az elsőt HORVÁTH JÁNOS is így skandálja (i. h. 90. l.). HORVÁTH CYRILL ellenben a mi skandálásunkat követi.

Ilyen magyaros hangsúlyozású sor különben a nem-sapphói sé-májú sorokban is akad:

Electe pugil almae Mariae
Corona sancta te rite cernit
Legatum sibi Hunnicum regnum
Praedotavit gratiarum donis.

⁵ V. ö. HORVÁTH JÁNOS: Magyar ritmus, jövevény versidom. 38. l.

versszakra nézve oly jellegzetes kurta adonisi sor,⁶ hanem a három elsőhöz teljesen hasonló? A középkori himnuszok közt akadnak bőven ú. n. „ritmikus“ sapphicumok,⁷ ezek között nagy szabadsággal és hanyagsággal kezeltek,⁸ akadnak bravúros ritmikai és rímjátékkal „modernizált“ strófák,⁹ de mindegyik megtartja a jellegzetes negyediksorbeli kurta adonicust és mindegyik több-kevesebb ügyességgel mégiscsak a *latin* hangsúly elvét veszi bele a klasszikus metrumba. Azért CÁSÁR ELEMÉR-rel¹⁰ én sem tarthatom hangsúlyos sapphicumnak a latin Sz. László-himnusz.

Nem: *a latin himnusz teljesen a magyar változat ritmus-elvét követi*. Gyorsított és lassított sorok, két-, három- és négyzótagú ütemek váltogatják egymást oly nagy változatossággal és szabadsággal, mint a magyar versben:

Lassítások:

Regis | regum || gemma praeclara
 Tu cum | essēs || tener aetate
 Sacer | clerus || et plebs devota
 Te e | legit || Virgo Maria
 Praedo | tavit gratiarum donis
 Corde, | ore || sancto et ense
 Tu bas | sarum pavor eorum
 Laudent | eum | angeli dicentes
 Eduxit rex Bela || in Pan | noniam
 Unnicum scilicet || atque | coelicum
 Tu fidem sanctam || et ca | tholicam

Gyorsítások:

⁶ A középkori dallamok közt fordulnak ugyan elő négy sapphói sorból álló szakaszok is (v. ö. SZABOLCSI BENÇE: Adalékok a régi magyar metrikus énekek történetéhez. I. T. K. 1928.); itt azonban a sapphói strófáról beszél HORVÁTH CYRILL.

⁷ Pl. az *O Pater Sancte mitis atque pie* kezdetű Szentháromság-himnusz (Dreves: *Analecta Hymnica Medii Aevi*. Lipsce, 1888. II. k. 58. — v. a *Mens eleveatur mira contemplando* kezdetű Mária-himnusz (De visitatione B. M. V. — U. o. VII. k. 60.)

⁸ Pl. a *Conditor alme summaque potestas* kezdetű Sz. Saturninus-himnusz (U. o. II. k. 70.)

⁹ Ilyen pl. az *Evangelistae coeli citharistae* kezdetű himnusz Sz. János evangelistáról (U. o. XII. k. 140.)

¹⁰ I. h. 161. l.

Eduxit / *rex Bela* // in Pannoniam
 Unnicum / *scilicet* // atque *coelicum*
 Tu et aspectu // deside / *rabilis*
 Dum adhuc / *juvenis* // aetate fores
 Tu fidem sanctam // et ca / *tholicam*
 Tu exstirpasti // gentes / *haeresim*
Sola fama / tua / cunctos terrebat.¹¹

Persze, ha a latin vers alapszékémáját azonosnak vesszük a magyaréval (amit bizonyítani szeretnék), akkor az a 10, illetve 14 sor is gyorsított második-félsorúnak értelmezendő, amely a sapphói sor 4+2-es második felét tünteti fel.

Van egy sora a latin himnusznek, amelyben a fordító — úgy gondolom — egyenesen tetten éreti magát a magyar ritmusnak a latinba való áttétele közben:

Splendet ut sol, fulget ut aurum

Ezt a sort, ha csak nem akarjuk durva hangsúlyozási hibával skandálni (*splendet / ut sol*, — ami különben szintén nem nem illenék bele a sapphói székémába!), akkor kénytelenek vagyunk így ritmizálni:

Splendet ut / sol — // fulget ut aurum,

vagyis a második ütemet csonkának fogni fel, hangsúlytalan részét pauzával helyettesítve. Ez a jelenség abban a ritmikában, amelyhez ennek a versnek tartoznia kellene, ha eredetinek feltételezzük, nem fordul elő. Honnan került ide? Nyilván a megfelelő magyar sor utánzásaként, amely pontosan ugyanilyen lejtésű:

Fénylik, mint / nap, — // sajog mint arany

De nem lehetséges-e, hogy ez a különös ritmusú sor is latinul született előbb, és a magyar követi a latint? Nem valószínű, hogy a latin vers költője, ha semmi sem köti, ilyen szokatlan, nem latin-ritmusú ütemet használt volna, mikor ezt játszva elkerülheti más fordulattal. Ha pedig mégis feltesszük ezt, akkor fel kell tételeznünk azt is, hogy a magyar fordító

¹¹ (V.: *Sola / fama tua / cunctos terrebat.*)

akkora versművész volt — a kódex-költészet korában! — hogy eredetijét még ritmikus különösségeiben, sőt hibáiban is tökéletesen utánozni tudta. Ez annyi volna, mint egy csodát még nagyobb csodával magyarázni.

Azt hiszem, valószínűbbnek kell tartanunk a kisebb csodát: Két szöveg áll előttünk, amelyek nemcsak tartalomban egyeznek, majdnem szó szerint, hanem versformában is, — mint az utolsóul idézett sor mutatja, ebben is „betű szerint.“ Ez a közös versforma pedig magyar versforma. Azt hiszem, a természetes az a magyarázat, hogy a magyart írták előbb, ez ihlette a maga formájával utánzásra a latin költőt, és nem megfordítva. Miért írt volna különben magyar versformában? Hiszen kötetekre való latin himnusz termett Magyarországon, és amennyire meg tudjuk ítélni, mind az egyetemes egyházi költészet formáinak több-kevesebb ügyességgel való követését mutatják. Ez az egy lenne a kivétel? Hiszen persze, kivételessége akkor is megmarad, ha fordításnak fogjuk fel, de ennek a kivételességnek csodálatos volta legalább is felére csökken, ha — mint ahogy megkíséreltük kimutatni — egy magyar ének tudatos átültetésének, tartalmi és formai utánzásának tekintjük: Egy finom hallású és stílusérzékű, latinul ügyesen és gyakorlottan verselő, rendkívüli költői tehetségű magyar költő, talán maga a magyar himnusz szerzője¹² lelkesedett fel annyira a remek magyar himnuszon, hogy megpróbálta áttenni — *dallamostul együtt* — latinra. Vállalkozása, ha nem is éri el szépségben a magyart, derék munkát hozott létre.

Ha pedig a magyar Sz. László-himnusz csakugyan eredeti, akkor igazán fenntartás nélkül élére kell helyoznünk költői érték tekintetében egész középkori költészetünknek. Akkor teljes mértékben állnak HÖRVÁTH CYRILL szavai (i. h. 232. l.): „Az ének valódi gyöngye a középkori a magyar lírának: a valóságos áhitatnak és hazafias lelkesedésnek oly erőteljes és költői — hozzátenném: és olyan pompás ritmusú — megnyilatkozása, amelyhez foghatót akkori — hozzátenném: egész Balassa előtti — líránk termékei között hiába keresnénk.“

Sík Sándor.

¹² CSÁSZÁR ELEMÉR szellemes ötlete. (I. h. 160. l.)